

Korleis fekk vi faste etternamn i Noreg? Og korleis kan vi jobbe med etternamn i skolen?

26. januar 20024

Ivar Utne

(ivar.utne@uib.no)

Lærernes
dag 2024

Kva er faste etternamn?

Faste etternamn vil stort sett seie etternamn som

- er tekne i bruk for fleire i same familie og
- normalt brukte i fleire generasjonar.

✓ *Ingrid Elise Voll Kristensen*

✓ *Sara Emilie Bakke-Jensen*

Etternamn står sist i namnerekkeja: *Kristensen*

Doble etternamn har bindestrek: *Bakke-Jensen*

Namn mellom fornamn og etternamn av etternamntype er **mellomnamn**: *Voll*

Første fornamn: *Ingrid, Sara*

Andre fornamn: *Elise, Emilie*

Den første bruken av faste etternavn

Lærernes
dag 2024

Før faste etternamn, som tilnamn

Skriftleg:

- Primærpatronym (-sen/-son-/-datter/-dotter) etter faren sitt fornamn.
- Namnet på garden ein budde på (og ofte òg eigde).

Munnleg:

- Primærpatronym etter far eller etter ektefelle: Lars-Brita (Brita er dottera eller kona til Lars)
- Gardsnamn for garden ein budde på (osv.): Dale-Gudbrand
- Bygdebruk ut på 1900-talet, òg samtidig med faste etternamn

**Lærernes
dag 2024**

1500-1700-talet, norske og innvandra

På 1500- til 1700-talet kom faste etternamn

- helst gjennom innvandring med tyske og danske etternamn, og elles bl.a. franske, engelske, skotske og nederlandske
- òg med samisk og norsk opphav

Lite omfang fram til ut på 1800-talet.

Før det brukt i høgare lag og særleg i byane.

Tidlege faste norske etternamn

Før 1600-talet:

- **Adelege**, som *Darre, Bolt, Bagge, Skanke*. Gått ut av bruk, ev. ny bruk seinare.
- **Nordsamiske**, som *Bals, Bongo, Utsi*

Frå 1700-talet:

- **Sørsamiske** frå 1700-talet, som *Rensberg*, etter beiteområde
- **Adelege**, ofte etter skjoldmerke, som *Galtung*, eller av tidlegare namn, som *Werenskiold* (*Wernersen*)
- **Prestar og øvrigheit** etter sokn (*Leganger*), gard (*Urdal*), lærde former (*Parelius*) og nylaging (*Wangensten*)
- Men mest **innvandra** frå fleire europeiske område, *Irgens, Beyer, Fleischer* (neste side)

Lærernes
dag 2024

Typar etternamn, frå utlandet omkr. 1700-talet og seinare (tidlegare i bruk i mange andre land)

Patronym, tilsv. sen-namn	Martens, Irgens, Friele, Wessel, Christie, Grieg
Kallenamn, eigenskapar	Lange, Brun, Skram, Stoltz, Blaauw
Stadnamn, ofte landsby	Koldrup, Kroepelin, Geelmuyden, von Erpecom
Innbyggjarnamn frå område	Holst, Beyer, Westphal, Bremer, Preus
Yrkesnemning (-betegnelse)	Bødker, Schmidt, Meltzer, Krüger, Rieber
Lærde namn (humanistnamn)	Ursin; (for nordmenn:) Parelius, Arctander
Ornamentale namn (laga)	Ekblad, Løfgren, Blumenthal (norske laga namn frå 1900-talet: Stålsett, Jagland, Porsum)

Lærernes
dag 2024

Omfang i bruk rundt år 1700 og 1800

Bergen:

- 1700: ¼ faste etternamn. Omfattar ca. 20 % tyske, 5 % danske, 75 % utan faste
- 1800: 1/3 faste etternamn. Omfattar ca. 15-20 % tyske, 5 % danske o.a. utanl., 10 % norske, 65 % utan faste

Andre større byar i Noreg (Kristiansand, Fredrikstad)

- 1800: ca. 10 %

Heile Noreg:

- 1800: ca. 2 %
- 1900: ca. 50-60 % (usikre tal)

Resten av folket, som før:

- Offisielt patronym
- Til dagleg: tilnamn, kallenamn

(Utne: «Utviklinga av slektsnavn i Norge ...», Genealogen 2001, nr. 2.)

(Utne: *Hva er et navn?* 2011. (Bok bl.a. om etternamn og mellomnamn)

**Lærernes
dag 2024**

Innflytting til byane og etternamn

Lærernes
dag 2024

1800-talet, innflytting til byane

Faste ettermann blei tekne i bruk blant folk som flytta til byar og tettbygde strok (handel, tenestefolk og industri).

- Sen-namn, sekundærpatronym; frå fornamn til menn fødde rundt 1830-50:
 - *Olsen, Hansen, Johansen, Johannessen, Andersen, Larsen, Nielsen, Pedersen, Kristiansen, Kristensen*
- Gardsnamn, bustad, der folk kom frå – danske former av norske namn:
 - *Dahl, Lie, Vig, Houg, Leere, Eeg, Eide, Langseth, Sexe, Queseth, Lionæs, Kalgraff*

Helst sen-namn fordi bygebakgrunn ofte hadde låg status.

**Lærernes
dag 2024**

Sekundærpatronym, stivna patronym

Opphavleg (ekte / primær-) patronym har blitt arvelege som etternamn til nye generasjonar, f.eks. sen og son-namn (↓ = prim-patr; ↓ = sek-patr)

- Far: Martin Olsen (fars fornamn)
- Son: Ole Martinsen (primærpatronym)
- Soneson: Per Martinsen (sekundærpatronym)
- Sonedotter: Anna Martinsen (sekundærpatronym)
- Neste generasjon: Maria Martinsen (sekundærpatronym)

Lærernes
dag 2024

Lovfesting av etternamn frå 1923

Lærernes
dag 2024

Gerhardsen, by (Kristiania/Oslo)

Ge n.	Fornamn	Koner	Primær-patronym (raude piler)	Sekundær-patronym, "fast« (svarte piler)
1	Ellef		Olsen	
		An(n)ette	Gulbrandsdatter(ft)/	Arnesen (mor)
2	Gerhard		Ellefsen (> 1875) ->	Olsen (1910 >)
		Emma	Staaledatter (mor) /	Hansen (dp, konf, gift) / Olsen (ft)
3	Einar (sønn)		Gerhardsen (1923- 25, gift) <-	Olsen
	(E. gift 1932)	Werna		Gerhardsen
	Aslaug (dtr)			<u>Olsen</u>
	Rolf (sønn)		Gerhardsen <-	Olsen
4	Trond, Rune			Gerhardsen

Kristiania kommunale folkeregister, 1917

Man har ved flytningsanmeldelserne og de andre opgaver til folkeregistret stadig eksempler paa den vekslende bruk av efternavn. Bruken varierer som regel mellem **farens efternavn – sjeldnere farens fornavn med tilføielsen av sen – og vedkommende gaards- eller pladsnavn, mors eller bedstemors navn, arbeidsherrens navn m. fl.**

Dette medfører betydelige ulemper ved personregistreringen. Der opstaar forvekslinger, vedkommende person blir helt borte, dukker kanskje senere op igjen i registret under et andet navn. [...]

Det er ikke bare **folkeregistret** hvem dette forhold volder ulempe; **det bringer tap for k emneren, vanskeligheter for politi, fattigv esen og underfoged ved deres efters ekelse av personer i registret.**

Under den nuv erende samfunndsform, hvor personregistreringen danner grundlaget for en r ekke forhold er det n odvendig at samtlige personer sikkert og hurtig kan individualiseres. [...]

L ernes
dag 2024

Frå 1923, lovfesta

Frå 1923 blei etternamn lovfesta

Grunnar for lov:

- orden (offentleg registrering, skatt, eigedom o.a.)
- stadfesta "normale" samfunnsroller (mann, kvinne), mannen som familiens overhovud (Utne 2002 (kvinnens etternamn))

Dei fleste fekk faste etternamn på eit par tiår.

- Sen-namn, sekundærpatronym; fødde rundt 1830-50
- Gardsnamn, lovkrav om norske former; mest på landsbygda: Dal, Li, Vik, Haug, Lere, Eik, Langset, Sekse, Kveset, Ljones, Kolgrov

**Lærernes
dag 2024**

Etternamn for kvinner

Lærernes
dag 2024

Etternamn for kvinner før 1923

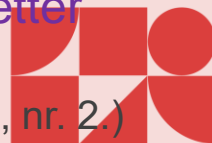
Frå gammalt av:

- Dei fleste kvinner hadde offisielt patronym (dotter/datter), men blei kalla etter bustad eller fornamnet til faren (*Lar-Anna, Anna hass Lars, Anna Larsdet*)
- Kvinner i høgare lag hadde same faste etternamn heile livet til ut på 1800-talet, dvs. farens faste etternamn
- Kvinner i høgare lag fekk ut over 1800-talet ektemannens faste etternamn

Overgangsformer for patronym med sen-ending, også i kyrkjebøker (f.eks. *Anna Hansen for Anna Hansdatter*):

- Andre halvdel av 1800-tallet og tidleg på 1900-talet først i byane; etter dansk mønster

(Utne: «Gifte kvinners etternavn, slektsnavn og mellomnavn ...», Genealogen 2002, nr. 2.)

**Lærernes
dag 2024**

Konas status i ekteskapet, 1800-talet

Om konas status i ekteskapet i den mest brukte læreboka om familierett i siste halvdel av 1800-talet:

«Med Hensyn til den Stilling, som Enhver af dem paa sin Side indtager, maa først og fremst udhæves den følgerige Sætning, at Konen ved Ægteskabet **indordnes under Manden**, der bliver hendes Beskytter og Værge, [...], **hvis Navn hun antager**, hvis Rang og Stand hun erholder [...], og hvis Villie hun inden visse Grændser blir underkastet.»

(P.J. Collett: *Den Norske Familieret*, 1859.)

Uklar juss for koners etternamn rundt 1900

- Dels var det **sjølvsagt at mannens etternamn òg var konas** (jf. Collett 1859, som òg kom slik i seinare opplag)
- Dels var det **ikkje juridisk grunnlag** for at kona måtte ha mannen sitt etternamn
- Det var sannsynlegvis òg **uklart kva av namna hos mennene** som ein kunne rekne som etternamn i desse samanhengane (bl.a. mannens primær- eller sekunderpatronym, eller namn frå gard)
- Alt dette blei avklart med namnelova frå 1923

Lærernes
dag 2024

Namnelova i 1923, gifte kvinner

Lovfesta at kvinner skulle ha ektemannens etternamn. Unntak for karrierekvinner (bl.a. kunstnarar og legar).

- Grunnar for hovudregelen:
Kombinerte tradisjon og det praktiske, dvs. «hverken [..] naturleg eller hensiktsmessig, at mann og hustru fører forskjellige slektsnavn.»
(*Innst. O. VIII (1922)*, s. 3; Justiskomiteen)
- Unntaket var resultat av eit kvinnepolitisk krav.
(Norsk Kvindesaksforening, bladet *Nylende*)

**Lærernes
dag 2024**

Justis- og Politidepartementet, før lovendring i 1949, kvinner

Nå for tiden er det imidlertid ganske alminnelig at en gift kvinne har arbeid utenfor hjemmet og på grunn av sitt yrke har interesse av å bruke sitt slektsnavn som ugift istedenfor mannens selv om det ikke kan sies at hun har gjort navnet kjent.

(Odelstingsproposisjon nr. 32 (1949) Om endringer i ekteskapslovgivningen, s. 14)

Dette var begynt som praksis fra 1920-30-talet

Reglar om etternamn for kvinner på 1900- og 2000-talet

- Tidl. 1900-t.: **Uklart juridisk** om kvinner måtte ha mannens etternamn
- 1923: Lov. Kvinner skulle ha **ektemannens etternamn**, få unntak
- 1949. Kvinner igjen rett til å bruke sine **etternamn frå før ekteskapet, med godkjenning frå mannen**. Yrkeskarriere gjorde at dei kunne trenge å halde på etternamnet. Hadde vore liberal praksis frå 1920-30-åra pga. yrkesliv.

Seinare har likestilling ført til nye endringar, bl.a.

- 1965: Kvinnene kunne sjølv bestemme kva etternamn dei ville ha
- 1980: **Ektefellar kunne velje** konas eller mannens etternamn som felles
- 2003: **Begge ektefellar kan få doble etternamn med bindestrek, sett saman av begge sine etternamn**; eller kombinasjonar frå kvar sine mellom- og etternamn. Kvar av dei kan få ekte patronym (far) og metronym (mor) som mellom- eller etternamn berre etter sine eigne foreldre.

Lærernes
dag 2024

Kvinner og etternamn i etablerte par, sirka-tal omkr. 2005–2020

	gifte	sambuarar	gifte + sambuarar
Held på etternamn	20	100	60
tidl. etternamn til mellomnamn, ektemannens til etternamn	45 (46)	0	25
berre mannens etternamn (ikkje mellomnamn)	35 (34)	0	15

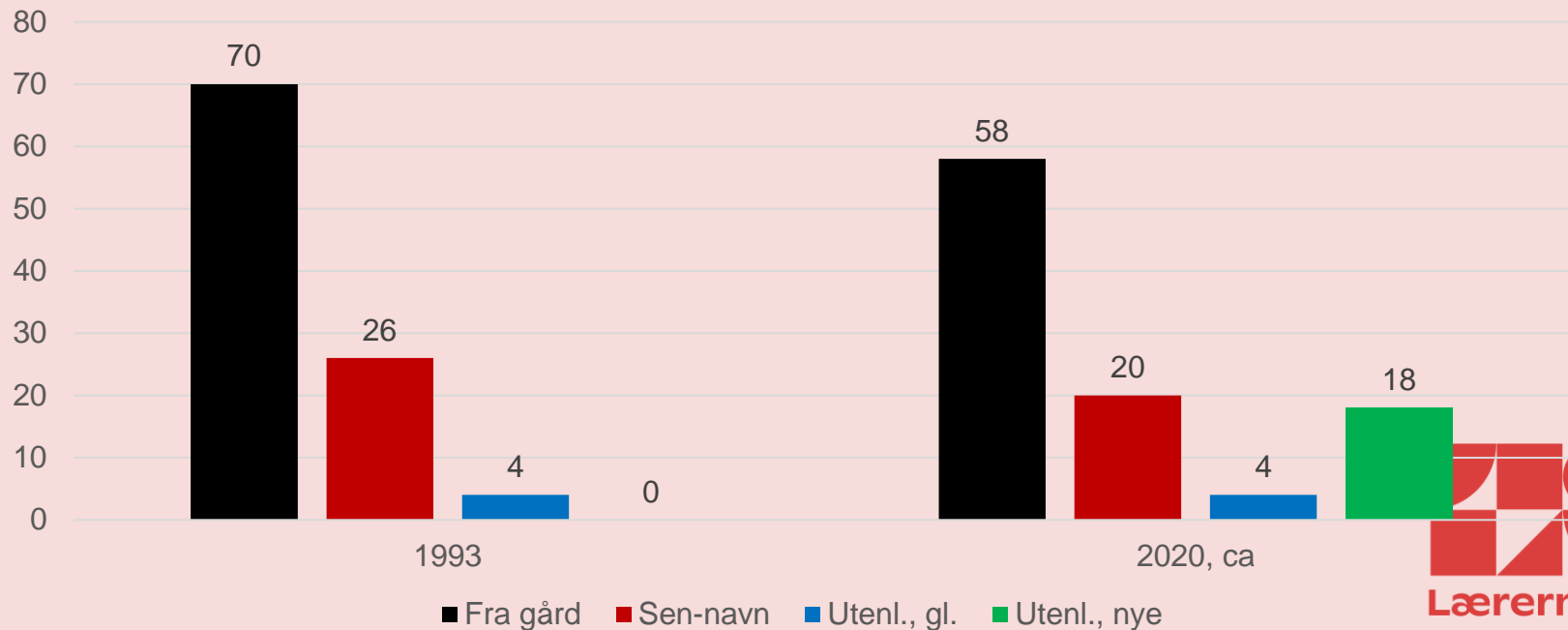
**Lærernes
dag 2024**

Etternamn-tal

Fordeling av etternavn på namn med ulikt opphav, 1993 og 2020

(Rundt 2020 ca.18 % innv. og norskf.m. innv.-foreldre i Noreg)

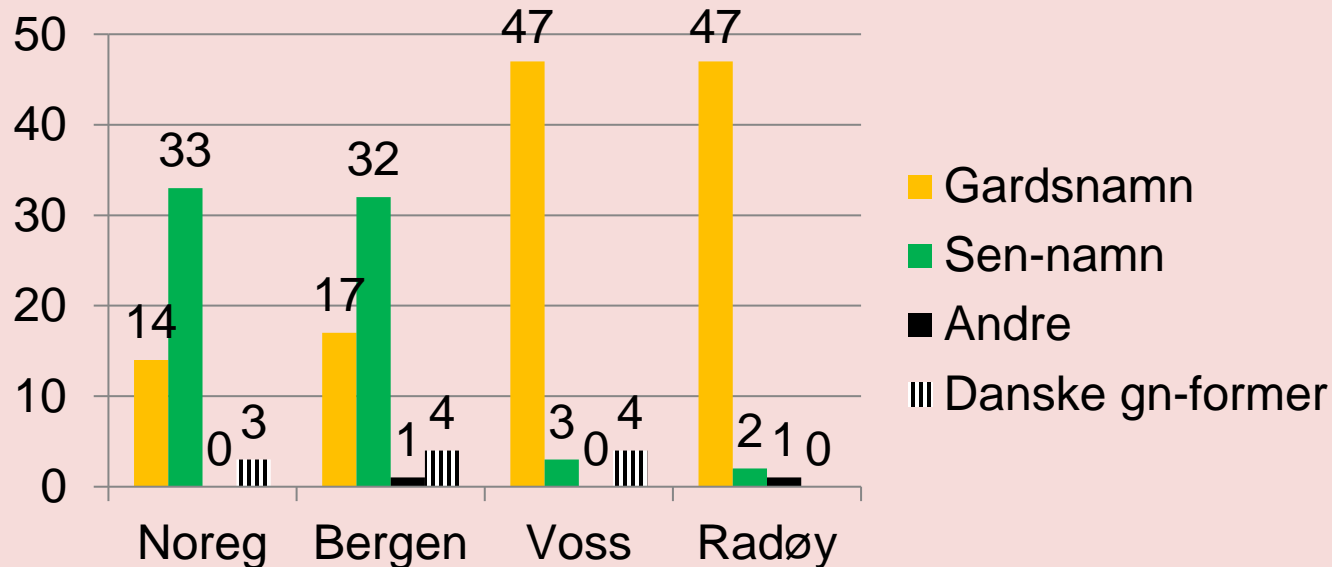

Lærernes dag 2024

Noreg (1.1.23)

Rang	Etternamn	I alt				
1	Hansen	49503		11	Johnsen	19718
2	Johansen	47097		12	Pettersen	18972
3	Olsen	46094		13	Eriksen	18499
4	Larsen	35935		14	Berg	17569
5	Andersen	35277		15	Haugen	13939
6	Pedersen	33467		16	Hagen	13608
7	Nilsen	32620		17	Johannessen	12619
8	Kristiansen	22356		18	Jacobsen	11572
9	Jensen	21845		19	Andreassen	11562
10	Karlsen	20113		20	Dahl	11296

Typar namn, nasjonalt og lokalt, 50 på topp (1.1.2007; Bergen 1.1.2008)

Danske / ikkje-norske gardsnamnformer, og andre enn gardsnamn og sen-namn (1.1.2007, Bergen 1.1.2008)

Voss: Opheim (*), Hirth, Vethe, Knapstad, Bøe
(landsmål/nynorsk: Lid, Mandelid)

Bergen: (Birkeland, ?), Tvedt, Dahl, Lie, Bøe (andre: Nguyen)

Radøy: ingen (andre: Rath (tysk))

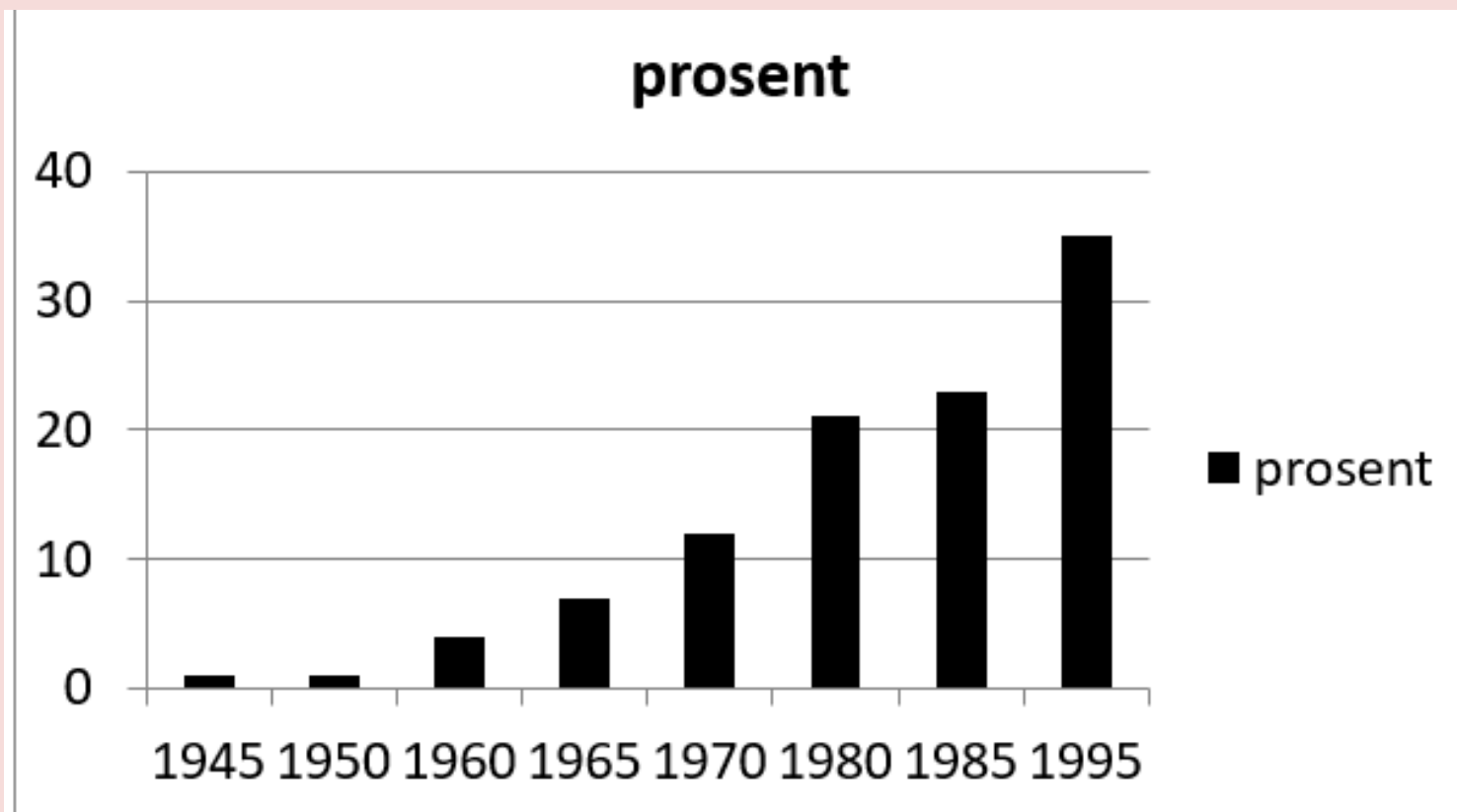
Noreg: Dahl, Lie, Moe (1.1.23 var Nguyen og Ali inne blant 50)

**Lærernes
dag 2024**

Mellomnamn-tal

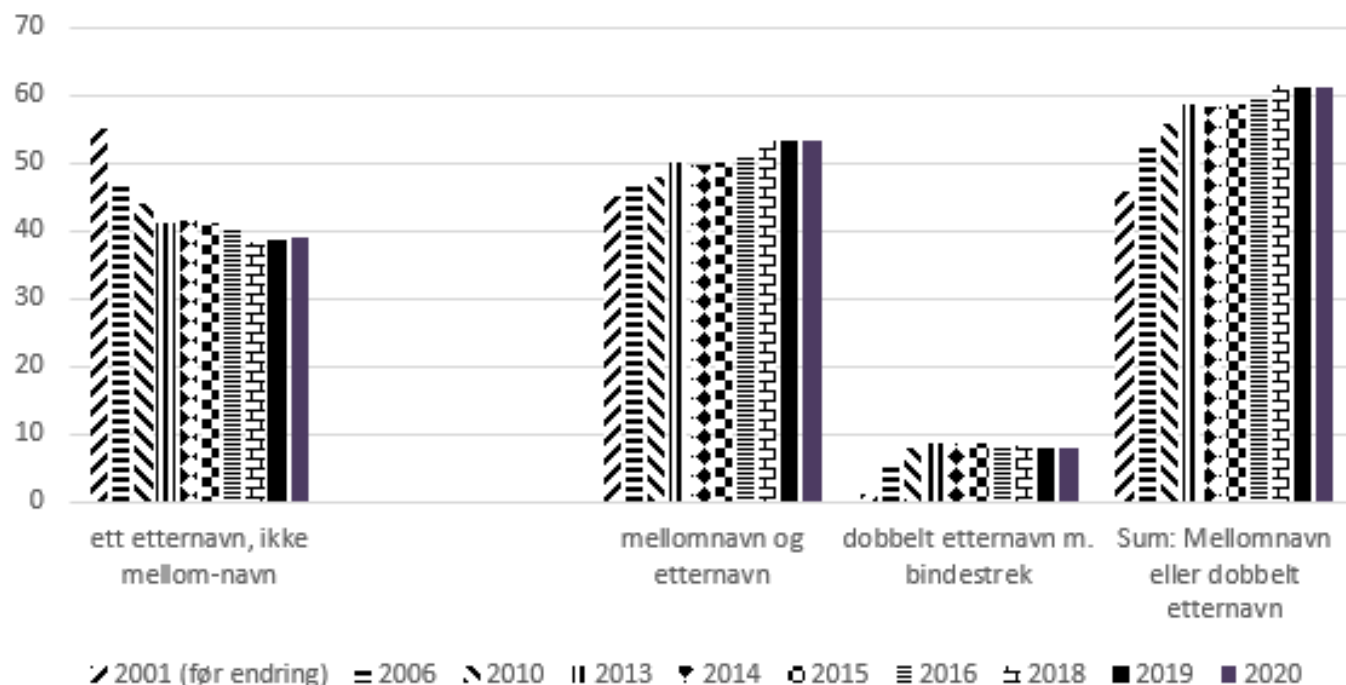

Figur 9-3. Mellomnavn, kvinner, giftemål (Tall fra tabell 9-6.)

Barn. Mellom- og etternavn 2001-2020

Figur 9-2. Mellomnavn, etternavn, doble etternavn for barn 2001-2020. (Tall fra tabell som ikke er med i denne utskrifta. I hovedsak fra ssb.no/navn, tekster med omtaler for hvert år.)

Lærernes
dag 2024

Barn. Mellom- og etternavn 2001-2020. Tal

Column1	2001 (før endring)	2006	2010	2013	2014	2015	2016	2018	2019	2020
ett etternavn, ikke mellomnavn	55	47,3	44	41,2	41,6	41,2	40,5	38,3	38,8	38,9
mellomnavn og etternavn	45	47	48	50,2	49,9	50,2	51,1	53,3	53,2	53,2
dobbelt etternavn m. bindestrek	1	5,7	7,8	8,6	8,5	8,6	8,4	8,4	8	7,9
Sum: Mellomnavn eller dobbelt etternavn	46	52,7	56	58,8	58,4	58,8	59,5	61,7	61,2	61,1

Lærernes
dag 2024

Innvandrarkulturar og etternamn

Lærernes
dag 2024

Seint 1900-tal, innvandring

Frå seint på 1900-talet har vi fått mange slag nye etternamn med innvandring også frå kulturar som ikkje har faste etternamn.

- Engellsk, tysk, fransk, svensk, dansk
- Aust-Europa: Ukraina, Russland, Litauen, Polen,
- Muslimsk, frå mange land
- Tamilsk, særleg frå Sri Lanka

**Lærernes
dag 2024**

Ukrainsk og russisk namneskikk, patronym og etternamn

engelsk omskriving i parentes (<https://www.uib.no/ile/155067/ukrainske-etternavn>)

	Fornamn	Patronym	Etternamn
Far	Mykolaj (-y)	Oleksandro <u>vytsj</u> (-ch)	Ihorsk <u>yj</u> (-yy)
Mor	Julija (Yuliya)	Stanislav <u>ivna</u>	Ihorsk <u>ka</u> (f. Symone <u>enko</u>)
Son	Volodymyr	Mykola<u>evytsj</u> (-ch)	Ihorsk <u>yj</u> (-yy)
Dotter	Oksana	Mykolaj<u>ivna</u> (-ay-)	Ihorsk <u>ka</u>
Far	Nikolaj (-y)	Aleksandro <u>vitsj</u> (-ch)	Igorov
Mor	Julija (Yulia)	Stanislav <u>ovna</u>	Igorov <u>a</u> (f. Simonov <u>a</u>)
Son	Vladimir	Nikolaj<u>evitsj</u> (-ch)	Igorov
Dotter	Ksenija	Nokolaj<u>evna</u> (-ay)	Igorov <u>a</u>

Ukraina og Russland

- Patronym
- Etternamn, faste
- Kjønnbestemte former for patronym og etternamn
- Mannens/farens etternamn til ektefellar og barn, med kjønnbestemte endingar

Som norsk skikk, men ulikt for kjønnbestemte endingar i etternamn. Patronyma for ukrainsk og russisk er adjektivendingar (sk), og svarar til -son og –dotter osv.

Lærernes
dag 2024

Litauisk (menn, ugift kvinne, gift kvinne)

	Familien	Mor som ugift	Enklare
far	Antanas Butk <u>us</u>		
mor	Marija Butk <u>ienė</u>	Marija Vasiliausk <u>aitė</u> (far: Petras Vasiliausk <u>as</u>)	Marija Butk <u>ė</u> , Marija Vasiliausk <u>ė</u>
son	Jonas Butk <u>us</u>		
dotter	Ona Butk <u>utė</u>		Ona Butk <u>ė</u>

Litauen

- Etternamn, faste
- Kjønnbestemte former
- Mannens/farens etternamn til ektefellar og barn, med kjønnbestemte endingar
- Tradisjonelt ulike endingar for ugifte og gifte kvinner
- Frå rundt 2000 også same ending for ugifte og gifte kvinner, ev. etternamn frå far (ev. mor) og ektefelle

**Lærernes
dag 2024**

Polen

	Fornamn	Etternamn
far	Mateusz	Adamski
mor	Katarzyna	Adamska / (-ski) (ugift: Bednarska)
son	Antoni	Adamski
dotter	Zuzanna	Adamska / (-ski)

Muslimsk namneskikk, vidareføring av fornamn til etterkomarar (raud = patr., svart = fast etternamn)

	Eige	Fars	Farfars
Far	<u>Hasan</u>	<u>Jamal</u>	Ibrahim
Mor	Aisha	Hussain	Muhammad
Dotter	Amina	<u>Hasan</u>	<u>Jamal</u>
Son	Yusuf	<u>Hasan</u>	<u>Jamal</u>

Muslimsk til- og etternamnskikk

- Vanleg: Fornamn frå fedrar og farfedrar. Oftast utan tillegg, som *ibn, bint* (*Aisha bint Hussain ibn Muhammad*).
- Andre typar etternamn: **Hajji** (vore på pilegrimsreise), **al-Husayni**, (Saddam Hussein) **at-Tikriti** (etter stad). Iran: **Pour-Mohammadi**
- Faste etternamn er noko brukt i tillegg til forfedrane sine fornamn (neste side).
- Kvinner held på etternamna sine i ekteskap.
- I Noreg er det ofte tilpassing til faste etternamn i familien.

Lærernes
dag 2024

Muslimsk namneskikk, vidareføring av fornamn til etterkomarar (raud = patr., svart = fast etternamn)

	Eige	Fars	Farfars	Etternamn
Far	<u>Hasan</u>	<u>Jamal</u>	Ibrahim	Al Husayni
Mor	Aisha	Hussain	Muhammad	Al Musavi
Dotter	Amina	<u>Hasan</u>	<u>Jamal</u>	Al Husayni
Son	Yusuf	<u>Hasan</u>	<u>Jamal</u>	Al Husayni

Joker Oslo S.
v/ Vithyatharasharma (Sharma)
Rathakrishnarajakurukkal

Oppdelt:

Vithya-thara-sharma

Ratha-krishna-raja-kurukkal

(Foto: Ivar Utne, 12.7.2017)

Tamilar, etternamn-rekkjefølgje

– fars/manns fornamn understreka

	Norsk rekkje, etternamn sist	Tamilsk rekkje, etternamn først
Far	<u>Jeyamohan</u> Ravichandran	Ravichandran <u>Jeyamohan</u>
Mor, kone	Jayanthini <u>Jeyamohan</u>	<u>Jeyamohan</u> Jayanthini
Dotter	Sivadevi <u>Jeyamohan</u>	<u>Jeyamohan</u> Sivadevi
Son	Yogeswaran <u>Jeyamohan</u>	<u>Jeyamohan</u> Yogeswaran

Tamilar

- Mannens/farens fornamn som etternamn (patronym, ektefellenamn) for ektefellar og barn

Skolen

Lærernes
dag 2024

I skolen

Etternamn i eiga slekt og i nærmiljøet. Faste eller ikkje, kor frå? Kva slag lokalt?

- Finn forfaren med opphavet til sen-namnet
- Finn garden som namnet kjem frå. Ulik eller like skrivemåte, kvifor?
- Finn opphavet til andre namn, bl.a. utanlandske. Namneleksika eller nettet, bl.a. i Wikipedia, [Utne 2008](#), Utne [nettsider om etternamn](#) (“personnavn”) ved UiB/LLE
- Bruk og variasjon i slekta. Sjå på gravinner, kyrkjebøker, folketeljingar, brev, salmebøker og andre bøker (med namn), munnleg forteljing; slektsbøker
- Korleis er etternamn- og mellomnamnbruken i familiar, i ulike generasjonar?
- Kva slag etternamn er det i klassa, der du bur, i ei foreining, i dåpslister.
- Slektsforskning og kjelder: [slektogdata.no](#), [genealogi.no](#), [digitalarkivet.no](#)

**Lærernes
dag 2024**